

УДК 336.71

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-25

Святенко С. В., старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку, Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна

ORCID: 0000-0002-4086-0844

e-mail: realkryvbass@gmail.com

Потапчук А. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Криворізького національного університету, м. Кривий Ріг, Україна

ORCID: 0000-0002-3127-7411

e-mail: alena.potapchuk.98@gmail.com

Забезпечення ефективності пасивних операцій в банківських установах України

Анотація. Метою будь-якого банку є отримання прибутку, але щоб збільшити власний дохід, кредитні організації не тільки надають всі види послуг громадянам і підприємствам, а й постійно проводять операції зі збору коштів, які інакше називають пасивними. Тому на сьогодні банки ще не достатньо правильно та раціонально управляють своїми ресурсами. У даній статті сформовано власне бачення терміну «банківські ресурси» на основі проаналізованих думок вітчизняних науковців щодо цього складного питання. Також наведено склад, динаміку та структуру зобов'язань і власного капіталу на прикладі окремого банку. З'ясовано, що у структурі зобов'язань найбільша частка належить коштам клієнтів, які займають головну роль у формуванні ресурсів досліджуваного банку для проведення активних операцій. Встановлено, що зростання власного капіталу протягом 2018-2019 рр. стало можливим завдяки прибутковій діяльності банку. На основі проведеного коефіцієнтного аналізу більшість показників не відповідали нормативному значенню, тому необхідно покращити управління пасивними операціями банку.

Ключові слова: банківська система; банк, пасивні операції; власні залучені та кредитні ресурси.

Sviatenko Sergey, Senior Lecturer, Department of Finance Business Entities and Innovative Development, Kryvyi Rih National University, Kryvyi Rih, Ukraine

Potapchuk Alyona, the second (Master's) level of higher Education of the, Kryvyi Rih National University

Ensuring the Efficiency of Passive Operations in Banking Institutions of Ukraine

Abstract. Introduction. The goal of any Bank is making a profit, but to increase their own income, credit institutions not only provide all kinds of services to citizens and businesses, but also constantly conducting operations to raise funds, which otherwise is called passive. The accumulation of funds in Bank accounts is carried out by carrying out passive operations. They are designed to provide credit organizations of the resources necessary to Finance its activities and to be active on the market of banking services. Therefore, at the present time, banks still not enough to properly and efficiently manage their resources.

Purpose. The purpose of the article is to study the theoretical aspects and the current state of passive operations of JSC CB "PrivatBank", their dynamics and structure, as well as to suggest promising areas of their management.

Results. This article derived its own definition of "banking resources" on the basis of the analyzed opinions of domestic scientists on this complex issue. Also analyze the composition, dynamics and structure of liabilities and equity on the example of JSC CB "PrivatBank". In the structure of liabilities the largest share belongs to customer deposits which occupy the main role in the formation of resources of JSC CB "PrivatBank" for carrying out of active operations. The equity capital for 2018-2019 is made possible thanks to the profitable operations of the Bank. The value of own resources of JSC CB "PrivatBank", first of all, is to maintain its sustainability. At the initial stage of establishment of the Bank has own funds that cover the main costs (land, buildings, equipment, salary), without which the Bank cannot start their activities. Thanks to its own resources, banks create the necessary reserves, and they are the main source of investment in long-term assets. Based on the coefficient of the analysis most of the parameters did not meet regulatory value, therefore, it is necessary to improve the management of passive operations of the Bank. Due to the raised from the public deposits and obtaining loans from other entities loan funds increase. They are used for active operations, and, primarily, of the credit. Therefore, the main goal of passive

¹Стаття надійшла до редакції: 25.10.2021

Received: 25 October 2021

operations is to achieve optimal ratio between own and borrowed resources and borrowings at the lowest possible price, and eliminate the deficit of money in the banking institution.

Conclusions. Due to the analysis ratio, the weaknesses and strengths of JSC CB "PrivatBank" are studied, which need constant review and help the management decisions in order to support the status, which is extremely important for our country.

Keywords: banking system; bank; passive operation; own and borrowed funds are involved.

JEL Classification: G 21.

Постановка проблеми. Одне з найважливіших завдань в банківській сфері – це вміння формувати та ефективно використовувати наявні фінансові ресурси комерційного банку, адже ресурси, які накопичуються в банківській установі повинні бути направлені в ті активні операції, які в майбутньому призведуть до підвищення прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості банку. Банківська система в Україні складається з двох рівнів, але сучасні умови потребують більш успішного функціонування банківської сфери, яка є одним з найважливіших елементів формування управлінських рішень, які визначатимуть подальший розвиток нашої країни. Формування ресурсної бази комерційних банків забезпечується шляхом проведення пасивних операцій. Ефективна реалізація пасивних операцій сприятиме зростанню фінансової стабільності банківської системи, довірі вкладників і кредиторів та збільшенню інвестицій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок щодо визначення економічної сутності «банківські ресурси» та питанням дослідження ефективного формування та використання фінансових ресурсів комерційного банку здійснили такі вітчизняні науковці, як: Г. Р. Белянт [6], В. О. Береговий [7],

Ю. М. Галіцейська [6], М. О. Коваленко [2], М. О. Коробченко [5], Т. В. Кочетигова [1], Л. О. Матлага [3], Ю. І. Онищенко [5], Д. О. Пяничук [1], О. М. Рац [7], Я. П. Якімлюк [4] та ін. У своїх працях науковці оцінили достатність ресурсного потенціалу банків, основні джерела їх формування, проаналізували сучасні напрями їх роботи щодо залучення та запозичення коштів, а також сформулювали низку заходів, що стосується ресурсної політики комерційних банків.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є визначення економічної сутності поняття «банківські ресурси», аналіз динаміки й структури зобов'язань та власного капіталу на прикладі окремого банку, а також оцінка ефективності формування та використання банківських ресурсів за допомогою коефіцієнтного аналізу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі досить часто ототожнюють між собою такі економічні поняття, як «банківські ресурси банку» і «фінансові ресурси банку», отже в табл. 1 представлені найбільш уживані трактування різних вітчизняних науковців щодо цієї економічної категорії.

Таблиця 1 Систематизація підходів різних вітчизняних науковців до визначення поняття «банківські ресурси»

Автори	Дефініція «банківські ресурси»
Сучасний економічний словник [8]	різновид, складова частина фінансових ресурсів, що включає власні й залучені банківські кошти
Міщенко В. І. [9]	сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банку та використовуються ним для виконання своїх функцій та операцій. Банківські ресурси – це фінансові ресурси банку, що складаються із власних, залучених і запозичених коштів. Власні кошти – це акціонерний і резервний капітал, а також нерозподілений прибуток. До залучених і запозичених коштів належать: вклади (депозити), кошти від продажу облігацій та інших боргових цінних паперів, залишки на рахунках клієнтів, кошти, одержані від національного банку в порядку підтримання ліквідності, а також міжбанківські кредити. Банківські ресурси використовують для проведення кредитних та інших активних операцій
Алексеєнко М. Д. [10]	сукупність грошових коштів, які є у банку та використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій
Рисін В. В. [11]	У вузькому розумінні банківські ресурси – це акумульовані банком вільні грошові кошти економічних суб'єктів на умовах виникнення зобов'язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою отримання прибутку. У широкому розумінні – це сукупність власних і залучених грошових коштів та фінансових інструментів, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними в процесі здійснення активних банківських операцій чи надання послуг
Кириченко О. [12]	сукупність коштів, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій
Банківська енциклопедія [13]	сукупність коштів, що є в розпорядженні банків і використовуються для активних операцій
Вовчак О. Д. [14]	сукупність грошових коштів, що знаходяться у його розпорядженні й використовуються для здійснення активних та інших операцій
Васюренко О. В. [15]	сукупність власних, залучених і цільових фінансових коштів банку, що знаходяться в безпосередньому його розпорядженні й використовуються на його розсуд для здійснення повномасштабної банківської діяльності

Джерело: складено авторами

Отже, банківські ресурси – це сукупність мобілізованих ресурсів банку, що складаються з зобов'язань та власного капіталу й необхідні для проведення активних операцій банку з метою забезпечення стабільності, ліквідності та прибутковості діяльності комерційного банку.

Посилаючись на ресурси банку, існують власні, залучені та позикові кошти банківської установи, тому

проаналізуємо динаміку та структуру власного капіталу й зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк» (табл. 2).

Так, зобов'язання банку у 2020 р. зросли на 74 506 млн грн у порівнянні з 2019 роком. Цьому сприяло зростання коштів клієнтів, залучено вкладів АТ КБ «ПриватБанк» в обсязі 72087 млн грн, у 2020 році кількість клієнтів збільшилася до 22 млн осіб. Кошти клієнтів займають головну роль у формуванні ресурсів банку для проведення активних операцій.

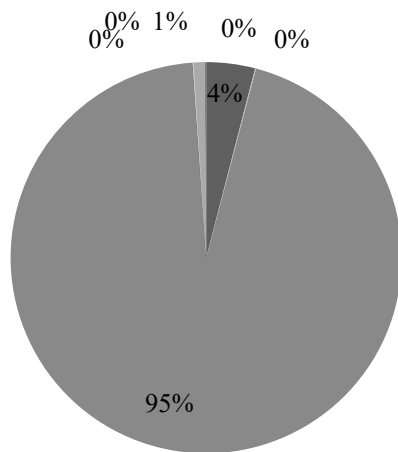
Таблиця 2 Склад, динаміка та структура зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк»

Стаття	Рік						Відхилення, млн грн	
	2018		2019		2020		2019-2018 рр.	2020-2019 рр.
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %		
Заборгованість перед НБУ	9817	3,98	7721	3,03	0	0	-2096	-7721
Заборгованість перед іншими банками та іншими фінансовими організаціями	195,00	0,08	201	0,08	2	0	6	-199
Кошти клієнтів	231055	93,70	240621	94,29	312708	94,85	9566	72087
Власні боргові цінні папери та інші позикові кошти	2,00	0,00	3270,00	1,28	4762,00	1,44	3268	1492
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	136	0,06	121	0,05	146	0,04	-15	25
Резерви зобов'язань та відрахувань, інші фінансові та нефінансові зобов'язання	2247	0,91	3260	1,28	12082	3,66	1013	8822
Субординований борг	313	1,27	0	0	0	0	-3132	0
Всього зобов'язань	246584	100	255194	100	329700	100	8610	74506

Джерело: складено авторами на основі даних [16]

Щодо структури зобов'язань банку, то найбільша частка у розмірі 95 % від загальної суми всіх зобов'язань належить коштам, які залучені банком на певних умовах. Другу позицію займає стаття «Резерви

зобов'язань та відрахувань, інші фінансові та нефінансові зобов'язання», питома вага якої складає лише 3,66 відсотків.

- Заборгованість перед НБУ
- Заборгованість перед іншими банками та іншими фінансовими організаціями
- Кошти клієнтів
- Власні боргові цінні папери та інші позикові кошти
- Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток
- Резерви зобов'язань та відрахувань, інші фінансові та нефінансові зобов'язання
- Субординований борг

Рисунок 1 – Структура зобов'язань АТ КБ «ПриватБанк», 2020 рік

Джерело: складено авторами на основі даних [16].

Одним із банківських ресурсів є капітал, який виступає як самострахування для банку, забезпечуючи захист від неплатоспроможності та, якщо він є достатньо великим, дає керівництву банку стимул до ефективного управління ризиками. Однак, коли капітал занадто низький, менеджери банків мають стимул ризикувати.

Визначення банківського капіталу робить його занадто простим для вимірювання, через те його

можна визначити шляхом вирахування з загальної суми активів зобов'язання банку, але національні органи влади мають своє власне визначення нормативного капіталу, який повинен становити не більше 10% у структурі пасивів банку. Тому проаналізуємо склад, динаміку та структуру капіталу АТ КБ «ПриватБанк» (табл. 3).

Таблиця 3 Склад та динаміка власного капіталу

Стаття	Рік						Відхилення питомої ваги, %	
	2018		2019		2020		2019-2018 рр.	2020-2019 рр.
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %		
Акціонерний капітал	206060	74	206060	67	206060	54	0	0
Емісійний дохід	12197	4	12197	4	12197	3	0	0
Резерв переоцінки приміщень	687	0	614	0	689	0	-10,63	12,21
Резерв переоцінки інвестиційних цінних паперів	-3303	-1	-1274	0	-2937	-1	-61,43	130,53
Загальні резерви та інші фонди	6211	2	6850	2	8481	2	-	23,81
Нерозподілений прибуток	-190388	-68	-169918	-55	-171665	-45	-10,75	1,03
Всього капіталу	31464	11	54529	18	52825	14	73,31	-3,12

Джерело: складено авторами на основі даних [16]

Варто зазначити, що прослідковується зменшення власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк», і на кінець 2020 р. він становив 52825 млн грн. Цьому сприяло

збільшення непокритого збитку банку у 2020 році на 1,03%. Протягом 2018-2020 рр. розмір статутного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» не змінився, станом на

31.12.2020 р. він склав 206 060 млн грн. Тому зменшення власного капіталу стало можливим насамперед завдяки карантинним заходам, викликаних пандемією COVID-19.

У структурі власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» переважає акціонерний капітал з питомою вагою 92%,

тобто це кошти засновників чи учасників банку, які можуть збільшуватися в процесі ефективної діяльності банківської установи. Наступну позицію у розмірі лише 5 % займає емісійний дохід. Це свідчить про те, що кошти, які були отримані від продажу акцій банку перевищували їх номінальну вартість (рис. 2).

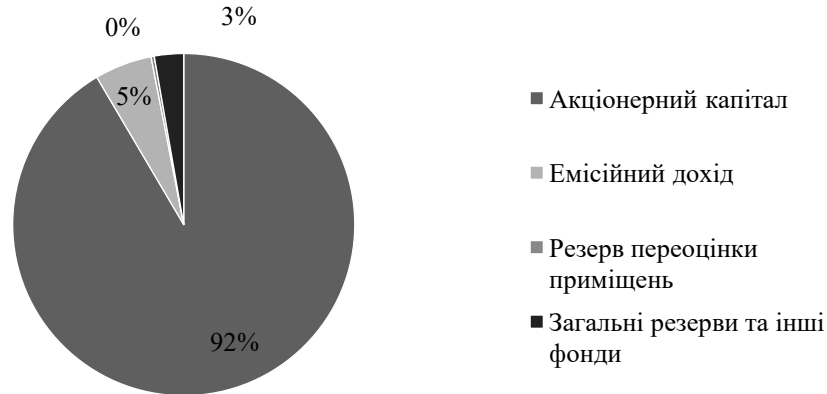

Рисунок 2 – Структура власного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» у 2020 р. без урахування дефіцитних статей, %

Джерело: складено авторами на основі даних [16]

Загальна структура пасиву банку представлена на рис. 3 з метою більш точного обґрунтування наведеного вище аналізу.

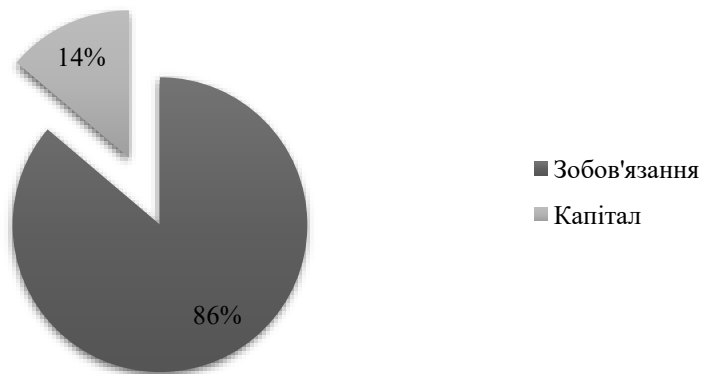

Рисунок 3 – Структура пасиву АТ КБ «ПриватБанк» у 2020 році, %

Джерело: складено авторами на основі даних [16]

Для оцінки ефективності проведення пасивних операцій банку проведемо наступне дослідження, розрахунки якого представлені в табл. 4.

Таблиця 4 Коефіцієнтний аналіз ефективності проведення пасивних операцій АТ КБ «ПриватБанк»

Назва показників	Рік			Відхилення	
	2018	2019	2020	2019-2018 рр.	2020-2019 рр.
Коефіцієнт співвідношення позик та депозитів	0,21	0,24	0,17	-0,03	-0,07
Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів	0,89	0,82	0,86	-0,07	-0,04
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів	0,070	0,062	0,092	-0,008	+0,030
Коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи	1,04	1,04	1,07	0,00	+0,03
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів - достатність капіталу	0,11	0,18	0,14	+0,07	-0,04

Джерело: складено авторами на основі даних [16]

Коефіцієнт співвідношення позик та депозитів за міжнародними стандартами знаходиться на «нормальному» рівні, якщо становить 70 - 80%, саме таке значення вказує на помірне співвідношення між ліквідністю та дохідністю. На жаль, в АТ КБ «ПриватБанк» цей коефіцієнт складає лише 17-21 відсотків. Оптимальне значення коефіцієнта активності залучення позичених і залучених коштів становить 0,86. У нашому випадку значення даного коефіцієнта знаходиться вище встановленої норми (оптимальне значення 0,70). Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів протягом 2018-2020 рр. відповідав нормативному значенню (менш як 7 відсотків). Отже, регулятивного капіталу АТ КБ «ПриватБанк» вистачає для проведення активних операцій.

Коефіцієнт активності використання залучених коштів АТ КБ «ПриватБанк», не відповідав нормативному значенню у 2018-2020 рр. (0,8-1), адже через стрімку тенденцію до зростання даний коефіцієнт вийшов за межі нормативного рівня й це призвело до неефективного використання коштів, які були залучені на вклади, що надалі може похитнути стабільність банку. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів – достатність капіталу відповідає нормативному значенню протягом 2018-2020 рр. (не менше 10 відсотків).

Отже, більшість коефіцієнтів не відповідають нормативному значенню, тому необхідно переглянути депозитну та кредитну політику банку за допомогою різних методів, рішень управлінського характеру.

Висновки. Пасивні операції банку формують банківські ресурси, тому існує чотири форми пасивних операцій комерційних банків: первинна емісія цінних паперів комерційних банків; відрахування з доходів на формування банку або збільшення коштів; отримання кредитів від інших суб'єктів; депозитні операції. АТ КБ «ПриватБанк» формує свою ресурсну базу завдяки операціям з формування залученого капіталу, що показує процес залучення тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб. Наявність залишку коштів на цих рахунках дає можливість дослідженому банку, що обслуговує власників рахунків, використовувати ці залишки як ресурси для здійснення активних операцій з метою отримання доходу. Завдяки проведеному коефіцієнтному аналізу прослідковуються слабкі та сильні сторони АТ КБ «ПриватБанк», які потребують постійного нагляду та ефективних прийнятих управлінських рішень для того, щоб і надалі підтримувати статус надзвичайно важливого банку для нашої країни.

Література:

1. Кочетигова Т. В., Пяничук Д. О. Економічна сутність та необхідність формування фінансових ресурсів комерційного банку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 726-729.
2. Коваленко М. О. Економічна сутність та призначення ресурсів банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 1. С. 52-57.
3. Матлага Л. О. Сутність банківського капіталу та його взаємозв'язок із поняттям «ресурси банку». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. Вип. 25. С. 125-130.
4. Якімлюк Я. Фінансові ресурси комерційних банків. *Ринок цінних паперів України*. 2006. №11-12. С. 32-34.
5. Онищенко Ю. І. Проблеми формування ресурсної бази банків України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 30(2). С. 84-89.

6. Галицейська Ю. М., Баянт Г. Р. Загальні тенденції формування ресурсів вітчизняними банками. *Ефективна економіка*. 2017. № 8.
7. Рац О. М., Береговий В. О. Удосконалення методики оцінювання достатності ресурсного потенціалу банку. *Інфраструктура ринку*. 2016. Вип.25. 2018. С. 753-758.
8. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь. Москва. ИНФРА-М, 1997. 494 с.
9. Міщенко В. І. Банківські операції. 2-е вид., переробл. і доп. К. Знання, 2007. С. 87 - 89.
10. Алексєєнко М. Д. Капітал банку : питання теорії і практики. Київ. 2002. 244 с.
11. Рисін В. В. Формування та розміщення довгострокових ресурсів банків в Україні. Київ. 2008. 234 с.
12. Кириченко О. Банківський менеджмент. Київ. Основи. 1999. 671 с.
13. Банківська енциклопедія. Центр наукових досліджень Національного банку України. Знання. 2011. 505 с.
14. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа. Київ. Знання. 2008. 564 с.
15. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків Київ. Знання. 2006. 463 с.
16. 16.Річний фінансовий звіт за 2020 рік : Офіційний сайт АТ «ПриватБанк». URL : www.privatbank.com (дата звернення: 15.09.2021).

References:

1. Kochetyghova, T. V. & Pjanychuk, D. O. (2017). Economic essence and necessity of formation of financial resources of commercial bank. *Ghlobaljni ta nacionaljni problemy ekonomiky*. 16, 726-729 [in Ukrainian].
2. Kovalenko, M. O. (2015). Economic essence and purpose of bank resources. *Finansovo-kredytna dijalnistj : problemy teoriji ta praktyka*. 1. 52-57 [in Ukrainian].
3. Matlagha, L. O. (2014) The essence of bank capital and its relationship with the concept of «bank resources». *Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija»*. 25. 125-130 [in Ukrainian].
4. Jakimljuk, Ja. (2006). Financial resources of commercial banks. *Rynok cinnjkh paperiv Ukrajinj*. 11-12. 32-34 [in Ukrainian].
5. Onyshhenko, Ju. I. (2018). Problems of forming the resource base of banks of Ukraine. *Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu*. 30(2). 84-89 [in Ukrainian].
6. Ghalicejsjka Ju. M., Baljant Gh. R. (2017). Zaghaljni tendenciji formuvannja resursiv vitchyznjanyjmy bankamy. *Efektivna ekonomika*, vol. 8 [in Ukrainian].
7. Rac O. M. & Bereghovj, V. O. (2016). General trends in the formation of resources by domestic banks. *Infrastruktura rynku*. 25. 753-758 [in Ukrainian].
8. Rajzbergh, B. A. (1997). Improving the methodology for assessing the adequacy of the resource potential of the bank. Moskva. YNFRA-M [in Ukrainian].
9. Mishhenko, V. I. (2007). Banking. 2-e vyd., pererobl. i dop. K. Znannja [in Ukrainian].
10. Aleksjejenko, M. D. (2002). Bank capital: questions of theory and practice. Kyjiv [in Ukrainian].
11. Rysin, V. V. (2008). Formuvannja ta rozmishhennja dovghostrokovykh resursiv bankiv v Ukrajinj. Kyjiv [in Ukrainian].
12. Kyrychenko, O. (1999). Banking management. Kyjiv. Osnovy 671 [in Ukrainian].
13. Banking encyclopedia (2011). Centr naukovykh doslidzhenj Nacionaljnogho banku Ukrajinj. Znannja. 505 [in Ukrainian].
14. Vovchak, O. D. (2008). Credit and banking. Kyjiv. Znannja. 564 [in Ukrainian].
15. Vasjurenko, O. V. (2006). Economic analysis of commercial banks Kyiv. Znannja. 463 [in Ukrainian].
16. Annual financial report for 2020 (2021) : Oficijnyj sajт AT «PryvatBank». Retrieved from : <http://www.privatbank.com> [in Ukrainian].

